

Юлія КОЛОДІЙЧУК,

orcid.org/0000-0001-5938-8685

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри психології та соціальної роботи

Одеського національного політехнічного університету

(Одеса, Україна) ylala_v@ukr.net

Аліна СЕМЕНКОВА,

orcid.org/0000-0002-1876-3677

старший викладач кафедри психології та соціальної роботи

Одеського національного політехнічного університету

(Одеса, Україна) a.semenkova@rambler.ru

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВИРІШЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ

У статті розкривається сутність соціального підприємництва та його вплив на вирішення соціально-економічних проблем вразливих категорій населення. Зокрема, висвітлено мету, цінність та соціально-значущі завдання соціального підприємництва. Визначено специфіку діяльності таких підприємств, яка полягає в безкорисливій допомозі суспільству заради досягнення конкретної соціальної мети. Проаналізовано відмінність між комерційним і соціальним підприємствами. Схарактеризовано позитивні результати діяльності соціальних підприємств, а саме: залучення небайдужих громадян до участі у соціальних ініціативах на волонтерських засадах, об'єднання громад навколо соціальних проблем; зниження навантаження на місцеві бюджети у вирішенні соціальних проблем; працевлаштування незахищених верств населення, забезпечуючи їх корисною суспільною роботою; поява інноваційних видів соціальних послуг, які зазвичай залишаються поза увагою звичайного бізнесу у зв'язку з малопробитковістю, непопулярністю тощо.

Вказано міжнародні організації та фонди, що займаються розвитком, фінансуванням та популяризацією соціального підприємництва. Серед них є організації, для яких підтримка соціального підприємництва є одним з напрямів діяльності (Western NIS Enterprise Fund, Відродження, Британська Рада), та ті, для яких розвиток і поширення цього підприємництва є основною метою діяльності (Skoll Foundation, The Social Enterprise Fund, UnLtd, Ashoka).

Досліджено сучасний стан та перспективи розвитку таких підприємств в Україні, а також перешкоди, що унеможливають їх інтенсивний розвиток. Запропоновано дії, впровадження яких сприятиме активізації інтересу до соціального підприємства, збільшить загальну зайнятість у регіонах, забезпечить зростання рівня взаємодовіри і взаємодії у суспільстві, а також модернізує та підвищить якість надання соціальних послуг особливо вразливим категоріям населення.

Ключові слова: *соціальне підприємництво, соціальне підприємство, соціально-економічні проблеми, соціальні послуги, вразливі категорії населення.*

Yuliia KOLODIYCHUK,

orcid.org/0000-0001-5938-8685

Candidate of Pedagogical Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Psychology and Social Work

of Odessa National Polytechnic University

(Odessa, Ukraine) ylala_v@ukr.net

Alina SEMENKOVA,

orcid.org/0000-0002-1876-3677

Senior Lecturer at the Department of Psychology and Social Work

of Odessa National Polytechnic University

(Odessa, Ukraine) a.semenkova@rambler.ru

THE ROLE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN RESOLUTION SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF VULNERABLE POPULATION CATEGORIES

The article reveals the essence of social entrepreneurship and its influence on solving socio-economic problems vulnerable population groups. The purpose, values and social tasks social entrepreneurship are highlighted. The specifics of the activities enterprises, which consists in selfless assistance to society for the achievement

social goals. The difference between commercial and social enterprises was analyzed. Positive results activity social enterprises are characterized: the involvement concerned citizens to participate in social initiatives on a voluntary basis, uniting communities around social issues; reducing the burden on local budgets in solving social problems; the employment vulnerable people, providing them with useful public work; the emergence of innovative types of social services, which are usually ignored ordinary business in connection with unpopularity.

International organizations and funds engaged in the development, financing and promotion social entrepreneurship. Organizations which support social entrepreneurship is one of the activities (Western NIS Enterprise Fund, Renaissance, British Council) and those for which the development and distribution of this business is the primary purpose of the business (Skoll Foundation, The Social Enterprise Fund, UnLtd, Ashoka).

The current state and prospects development of social enterprises in Ukraine are investigated and obstacles which preventing their intensive development. Actions have been suggested, the implementation of which will promote the interest in social entrepreneurship, increase overall employment in the regions and level mutual trust and engagement in society, upgrading and improving the quality of social service delivery to particularly vulnerable people.

Key words: *social entrepreneurship, social enterprise, socio-economic problems, social services, vulnerable population categories.*

Постановка проблеми. Соціальне підприємство є визнаним у світі специфічним видом підприємництва, що спрямоване на створення соціальних та економічних благ. Ідея вирішувати соціальні проблеми підприємницькими методами набула популярності по всій Європі та наразі завойовує увагу українського суспільства. Особливої актуальності вона набуває на тлі багатьох соціально-економічних проблем, які потребують негайного вирішення, таких як: дефіцит фінансових ресурсів держави; інтенсивна інфляція; низький рівень заробітної плати, пенсій, соціальної допомоги; військові дії на сході країни; поява значної кількості вразливих категорій населення; зростання соціальної асиметрії; збільшення ризиків соціальних конфліктів тощо. Зазначені проблеми є наслідком неспроможності наявних державних механізмів здебільшого ефективно їх розв'язувати, що й зумовлює активізацію розвитку соціального підприємництва в Україні та пошук нових форм організації надання соціальних послуг населенню з метою покращення якості життя.

Аналіз досліджень. Вітчизняними та зарубіжними науковцями проведено чимало досліджень феномену соціального підприємництва, аспектів його функціонування і умов розвитку (А. Андрущенко, З. Галушка, І. Кіреєва, І. Салій, О. Сандакова, К. Смаглій, Б. Дрейтон, Дж. Майр, І. Марті, А. П. Дж. Мерфі, Дж. Макклург та ін). Зокрема, проаналізовано організаційні механізми розвитку соціальних підприємств в Україні (А. Свинчук, С. Соболю); проблеми розвитку соціального підприємництва (О. Грішнова, Г. Давидовська, М. Наумова, Г. Міщик). Незважаючи на наявний науковий доробок з цієї проблематики, слід зазначити, що в нашій країні інститут соціального підприємництва все ще знаходиться на початковому етапі розвитку, і поняття «соціальне підпри-

ємництво» не має широкого розповсюдження та реальних важелів впливу в соціально-економічній сфері.

Метою статті є дослідження феномену соціального підприємництва та окреслення його ролі у вирішенні соціально-економічних проблем вразливих категорій населення.

Виклад основного матеріалу. У довідковій літературі поняття «соціальне підприємство» визначається як бізнес-організація, пріоритетна мета якої полягає у вирішенні соціальних проблем різних категорій населення; підприємницька діяльність, що спрямована на реінвестування, тобто перенаправлення отриманих фінансів на вироблення нових товарів чи послуг, створення робочих місць, розбудову інфраструктури тощо; заснована на самоокупній основі господарська діяльність із виробництва соціально значущого продукту або послуги із застосуванням інноваційних рішень для вирішення суспільної проблеми (Свинчук, Корнецький, 2017: 13). Соціальне підприємство допомагає частково вирішувати проблеми неспроможності бюджетів різних рівнів у фінансовій підтримці найбільш вразливих категорій населення, і його діяльність є особливо важливою в умовах економічної кризи, викликаній різними чинниками ендогенного і екзогенного характеру. Більшість джерел фінансування соціальних підприємств становлять власні кошти засновників, міжнародні гранти, допомога меценатів, державні кредити на розвиток бізнесу та підприємництва (Спреклі, 2011: 5).

На відміну від традиційних комерційних підприємств, зацікавлених в отриманні надприбутку (власного збагачення), соціальні – безкорисливо допомагають суспільству заради досягнення конкретної соціальної мети. Під час формулювання соціальної мети важливо враховувати три важливих компонента: наявну соціальну проблему,

яку підприємство прагне вирішити; асортимент товарів і послуг, які вироблятимуться та надаватимуться підприємством; категорію цільових груп споживачів (діяльність може бути орієнтована на безхатченків, вихованців інтернатів, осіб з функціональними обмеженнями тощо).

Основна відмінність між комерційним і соціальним підприємствами полягає у цінності, що виробляється. У разі комерційного підприємства це ринкова цінність, яка може бути виражена в категоріях доходу та прибутку. Натомість цінністю соціального підприємства є створення та надання соціального блага найменш захищеним верствам населення, що не мають фінансових ресурсів або політичних важелів для досягнення такого блага власними силами.

Зарубіжні автори (David Bornstein, Susan Davis) книги «Соціальне підприємництво: що потрібно знати кожному?» («Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know?») зазначають, що не варто радикально розділяти соціальне та комерційне підприємництво і, відповідно, підприємців, оскільки і ті, й інші створюють робочі місця та задовольняють певні споживчі потреби, а отже – виконують соціальні функції (Bornstein, Davis, 2010: 24). З погляду підприємницької діяльності соціальні підприємці та бізнес-підприємці є дуже схожими, адже обидвом притаманна фінансова самостійність, ініціативність, інноваційність, масштабність, ризиковий характер, ведення політики маркетингу. Однак соціальному підприємству притаманні і специфічні риси, зокрема: пріоритетність соціальної мети, реінвестування прибутку у розвиток соціального підприємства, прозорість діяльності та публічна звітність. Необхідним елементом соціального підприємництва є місія організації, де чітко зазначається, яку соціальну цінність буде генерувати підприємство, а також вимір цієї цінності (Смаль, Кокоть, 2017: 11).

До соціально-значущих завдань соціального підприємництва відносять: працевлаштування вразливих груп населення (ветеранів АТО, внутрішньо переміщених осіб, мешканців сільської місцевості, людей пенсійного віку, багатодітних матерів, реабілітованих хімічно залежних, колишніх ув'язнених, інвалідів, ВІЛ-позитивних осіб); підтримка соціальних, культурних, спортивних заходів / проектів, благодійних організацій; спрямування частини (не менше 30%) або всього прибутку на окремі види послуг для соціально вразливих груп населення.

Позитивними результатами діяльності соціальних підприємств є:

– залучення небайдужих громадян до участі у соціальних ініціативах на волонтерських засадах, об'єднання громад навколо соціальних проблем;

– поява інноваційних видів соціальних послуг, які зазвичай залишаються поза увагою звичайного бізнесу у зв'язку з малоприбутковістю, непопулярністю;

– допомога у подоланні соціальної ізоляваності – зокрема, працевлаштування незахищених верств населення шляхом забезпечення їх корисною суспільною роботою;

– зниження навантаження на місцеві бюджети у вирішенні соціальних проблем (актуально в умовах хронічного дефіциту бюджетних коштів).

– переважання соціальної місії над комерційною;

– відродження сільських та міських територій, поліпшення їх соціальної інфраструктури;

– збагачення професійного досвіду людей, які працюють у соціальних підприємствах і не мають належної професійної підготовки, задля подальшого працевлаштування і конкурентоспроможності в сучасних ринкових умовах.

Соціальне підприємництво є специфічною діяльністю, яка знаходиться на перетині трьох секторів національної економіки: державного, бізнес та третього сектору. Так, державні організації здійснюють комерціалізацію своєї діяльності з надання соціальних послуг (наприклад, державні медичні заклади, державні університети). Суб'єкти бізнес-сектору дотримуються концепції корпоративної соціальної відповідальності. Неприбуткові організації третього сектору з метою пошуку додаткових джерел фінансування започатковують і реалізують підприємницькі комерційні проекти. Взаємодія трьох секторів знаходить відображення у залученні волонтерів до реалізації державних соціальних програм, наданні спонсорської допомоги громадським організаціям, сприянні розвитку соціального партнерства (Свинчук, Корнецький, 2017: 16).

Наразі в Україні формується «нова хвиля соціальних підприємств». За оцінками експертів таких підприємств налічується близько 700 (з яких 290 створені громадськими організаціями осіб з інвалідністю), діяльність яких налічує від 1-го до 10-ти років. Статистичні дані, наведені в каталозі соціальних підприємств України, що був створений в 2017 році, не відображають достеменно кількість підприємств, оскільки реєстрація в ньому була добровільною, а не обов'язковою. Нинішня поява таких підприємств спричинена не лише складними соціально-політичними та економічними обставинами в країні, але й зумовлена

ініціативами лідерів, які бажають впроваджувати комерційну діяльність соціального характеру. Тобто соціальне підприємництво дає можливість будь-яким особам, громадам, командам завдяки соціально-підприємницькій діяльності зробити вклад у розбудову суспільного блага, стати рушійною силою позитивних змін у секторі громадських та благодійних організацій.

Слід зазначити, що в Україні дотепер не прийняте законодавство, яке б регулювало діяльність саме соціального підприємництва. Законопроекти щодо регулювання соціальних підприємств виносилися на розгляд Верховної Ради України двічі: у 2013 та 2015 роках, але не були ратифіковані. Тоді як законодавство багатьох країн Європи (Великобританія, Германія, Данія, Норвегія, Люксембург, Франція, Швейцарія) на державному рівні передбачає певні критерії для соціальних підприємств, а також різні пільги та додаткові умови.

Для прикладу, у Данії з ініціативи міністерства праці парламент ратифікував «Акт реєстрації соціальних підприємств». Така дія уряду дозволила соціальним підприємствам набути статусу офіційно зареєстрованих та отримати доступ до державних програм фінансування, підтримки і розвитку. У Великобританії налічується близько 70 000 соціальних підприємств, внесок в економіку яких оцінюють у 24 млрд фунтів стерлінгів та на яких працює майже 1 млн осіб. У Німеччині нараховується 100 тис. соціальних підприємств, у діяльності яких задіяно 2,5 млн працівників.

Розвитком, фінансуванням та популяризацією соціального підприємництва займаються такі міжнародні організації та фонди, як: Western NIS Enterprise Fund (США), Skoll Foundation (США), The Social Enterprise Fund (Канада), UnLtd (Велика Британія), Ashoka (США), Відродження (Україна), Британська Рада (Велика Британія) та інші. Серед них є організації, для яких підтримка соціального підприємництва є одним з напрямів діяльності (Western NIS Enterprise Fund, Відродження, Британська Рада), та ті, для яких розвиток і поширення цього підприємництва є основною метою діяльності (Skoll Foundation, The Social Enterprise Fund, UnLtd, Ashoka) (Матвієнко-Біляєва, 2016: 391).

Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні беззаперечно є, але паралельно є багато перешкод, що гальмують його. Це монополізація галузей економіки, фінансування соціаль-

ної сфери за залишковим принципом, залежність від грантів, недостатня підтримка з боку держави малого і середнього бізнесу, корупція, відсутність статусу «соціальне підприємство» у законодавстві, а також споживацьке ставлення та байдужість деякої частини населення до усього, ще не стосується кожного особисто.

Незважаючи на складнощі та обмеження, в Україні працюють такі успішні соціальні підприємства, як: медичний реабілітаційний центр «Здоров'я» з Новоозовська, який надає суттєві знижки на лікування і реабілітацію хворих із малозабезпечених сімей; пекарня «Горіховий дім» у Львові направляє 40% прибутку на соціальні проекти, зокрема, на утримання Центру інтегральної опіки для жінок, які опинилися у кризових ситуаціях; Білоцерківське учбово-виробниче підприємство Українського товариства сліпих, на якому більше 50% працівників – це особи з інвалідністю.

Висновки. Діяльність наявних соціальних підприємств засвідчує, що є багато великодушних людей, які прагнуть допомагати іншим і в міру своїх можливостей здійснюють це. Проте вони потребують всебічної підтримки, а отже, пріоритетні дії уряду повинні бути спрямовані на:

- розроблення нормативно-правового забезпечення розвитку соціального підприємництва в Україні;
- надання методологічної та практичної допомоги щодо створення та пошуку джерел фінансування соціальних підприємств;
- сприяння висвітленню їх діяльності у ЗМІ, проведення тематичних публічних заходів щодо популяризації такого виду підприємництва;
- запровадження у закладах вищої освіти начальної дисципліни «Соціальне підприємництво» з метою формування у студентів системи спеціальних знань у сфері організування та розвитку соціальних підприємницьких ініціатив, набуття умінь планування, аналізу та реалізації соціальних підприємницьких проектів.

Впровадження вищезазначених дій сприятиме активізації інтересу до соціального підприємництва, збільшить загальну зайнятість у регіонах, забезпечить зростання рівня взаємодовіри і взаємодії у суспільстві, а також модернізує та підвищить якість надання соціальних послуг особливо вразливим категоріям населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін / посібник : [Свинчук А. А., Корнецький А. О., Гончарова М. А., Назарук В. Я., Гусак Н. Є., Туманова А. А.]. Київ : ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.

2. Спреклі Ф. Курс планування соціального підприємництва. Практичне керівництво для проведення та написання дослідження для подальшого створення соціального підприємства. Вид-во: Фонд Британської ради, 2011. 68 с.
3. Матвієнко-Біляєва Г.Л. Розвиток та становлення соціального підприємництва та соціальної відповідальності в сучасних умовах. *Науково-практичний журнал «Економіка і суспільство»*. 2016. № 7. С. 390–394.
4. «Що слід знати про соціальне підприємництво» / посібник: [В. Смал, В. Кокоть, упорядник О. Кучеренко]. Київ : Проект «Промінь», 2017. 58 с.
5. Bornstein D., Davis S. *Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know?* Oxford University Press. Kindle Edition, 2010. 41с.

REFERENCES

1. Sotsialne pidpriemnytstvo: vid idei do suspilnykh zmin [Social entrepreneurship: from idea to social change] / posibnyk: [Svynchuk A.A., Kornetskyi A.O., Honcharova M.A., Nazaruk V.Ya., Husak N.Ye., Tumanova A.A.]. Kyiv : TOV «VI EN EI», 2017. 188 [in Ukrainian].
2. Sprekli F. Kurs planuvannia sotsialnoho pidpriemnytstva [Course planning for political entrepreneurship] Praktychne kerivnytstvo dlia provedennia ta napysannia doslidzhennia dlia podalshoho ctvorennia sotsialnoho pidpriemstva. Vyd-vo: Fond Brytansoi rady, 2011. 68 [in Ukrainian].
3. Matviienko-Biliaieva H.L. Rozvytok ta stanovlennia sotsialnoho pidpriemnytstva ta sotsialnoi vidpovidalnosti v suchasnykh umovakh [Development social entrepreneurship and social responsibility in modern conditions] Naukovo-praktychnyi zhurnal “Ekonomika i suspilstvo”. 2016. №7. 390–394 [in Ukrainian].
4. “Shcho slid znaty pro sotsialne pidpriemnytstvo” [“What you need to know about social entrepreneurship”] / posibnyk: [V. Smal, V. Kokot, uporiadnyk O. Kucherenko]. Kyiv : Proekt “Promin”, 2017. 58 [in Ukrainian].
5. Bornstein D., Davis S. *Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know?* Oxford University Press. Kindle Edition, 2010. S. 41 [in English].